

Bevezető A távolléti felsőoktatás tapasztalatai és tanulságai című Fókusz rovathoz

Kálmán Orsolya*

A Neveléstudomány Fókusz rovatába az ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Karának (PPK), valamint a kar Neveléstudományi Intézetén belül működő Felsőoktatás-pedagógiai Módszertani Központnak (FPMK)¹ a munkáit válogattuk be. Miközben a PPK-n megvan az előzménye azon tudományos, módszertani gondolkodásnak, vizsgáltnak, amely arra irányul, hogy hogyan lehet a tanítással és a tanulással kapcsolatos felsőoktatási tapasztalatok elemzésére építeni az oktatás fejlesztését, avagy másképp hogyan válik az oktatásfejlesztés professzionális munkává, hogyan erősödik meg a tényeken alapuló megközelítés e területen; intézményesített jelleggel az FPMK 2018-tól, a PPK átfogóan, kari (vezetői) szinten pedig különösen a veszélyhelyzeti távolléti oktatás megjelenésével foglalkozik mindezzel. Az FPMK oktatók, oktatóközösségek számára tart képzéseket, elindította az oktatók közti tudásmegosztást elősegítő Oktatói teadélutánokat, a PPK pedig a távolléti oktatás alatt egyebek mellett egy kari mentorrendszert alakított ki, és az oktatók és hallgatók digitális átállásra való készenlétét vizsgálta.

E műhelyekből nőttek ki azok a kutatások, amelyeket a Neveléstudomány Fókusz rovatában *A távolléti felsőoktatás tapasztalatai és tanulságai* címmel gyűjtöttünk össze. E tanulmányok közös jellemzője, hogy hisznek (1) a kutatás és a fejlesztés összekapcsolásában. A kutatásokkal célzottan törekszünk a felsőoktatási gyakorlatot fejleszteni, a kutatások tanulságait visszaforgatni a gyakorlatba. A kutatás és a fejlesztés kapcsán is meghatározónak tartjuk (2) a szakmai-pedagógiai tudatosság növelését, az (online) tanulás és tanítás reflexiójának erősítését. Ezért a kutatások nem jó gyakorlatok gyűjtésére fókuszálnak, hanem a pedagógiai helyzetek, döntések mögött meghúzódó dilemmák, szakmai elképzelések feltárására; valamint a krízishelyzetekre jellemző, próba-szerencse jellegű, „barkácsolásra” építő, alulról szerveződő innovációkra. A publikált kutatások továbbá vallják, hogy (3) a tanulás-, és hallgatóközpontú felsőoktatás csak a hallgatók perspektívájának bevonásával, az oktatók és a hallgatók percepcióinak összehasonlításával valósulhat meg, így a kutatások mindkét fél tapasztalataira építettek. Végül szem előtt tartottuk, hogy (4) a távolléti felsőoktatás sokrétű tapasztalatainak megértéséhez sokféle kutatási út vezethet, így került be a tematikus számba szakirodalmi áttekintés, kérdőíves vizsgálat és dilemmák, kritikusan események gyűjtésére, értelmezésére fókuszáló longitudinális kvalitatív kutatás is.

A tematikus szám első tanulmányát Kopp Erika és Saád Judit jegyzi *A pandémia első hulláma a felsőoktatás-kutatások tükrében – szakirodalmi áttekintés* címmel. A szakirodalmi áttekintésben a szerzők a távolléti felsőoktatás első időszakának kutatásait, szürke irodalmát mutatják be témák, módszertani megközelítések és földrajzi helyek mentén. Továbbá vállalkoztak arra, hogy a nemzetközi és hazai kutatások irányát is összevessék. Eredményeikre a további tanulmányok is építettek azzal, hogy törekedtek az egyszerű kérdőíves módszerek használatán túllépni; és hogy a hallgatói tapasztalatok gyűjtése mellett a kezdetektől az oktatói nézőpont megjelenítését is lényegesnek tartották.

A tematikus szám következő tanulmánya, az *Alkalmazkodási stratégiák a távolléti oktatás során hallgatói, oktatói és intézményi szinten* a PPK-n végzett oktatói és hallgatói kérdőíves vizsgálat eredményeit összegzi. A szer-

* Egyetemi docens, ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar, Neveléstudományi Intézet, e-mail: kalman.orsolya@ppk.elte.hu

1. Alapító tagok: Kálmán Orsolya (vezető), Horváth László, Kopp Erika, Lénárd Sándor, Lukács István, Rapos Nóra, Rónay Zoltán, Saád Judit, Salát Magdolna, Szivák Judit.

zők, Horváth László, Czirfusz Dóra, Miskey Helga, N. Tóth Ágnes felhívják a figyelmet arra, hogy a tanulás és tanítás kérdéseit, az alulról jövő innovációkat a távolléti oktatás során nem lehet elválasztani a hallgatók élethelyzetétől, az oktatók munkavégzéssel kapcsolatos megváltozott tapasztalataitól. A kutatás további eredménye, ahogyan az oktatók digitális felkészültsége és tanulóközpontú szemlélete közti összefüggéseket felszínre hozza. A kutatás fontos tanulsága, hogy azok az oktatók, akik alacsony digitális kompetenciával, de erős tanulóközpontú megközelítéssel rendelkeztek, kevésbé érezték sikeresnek a kurzusukat. Viszont azok az oktatók, akik a leginkább sikeresnek tartották a kurzusukat, alacsony tanulóközpontú szemlélettel rendelkeztek.

A hallgató- és tanulóközpontú megközelítéssel foglalkozik a következő tanulmány is, ami egy longitudinális kvalitatív interjúkra épülő kutatás első adatfelvételének eredményeit dolgozza fel. A Kálmán Orsolya, Eszes Fruzsina, Kardos Dorottya, Lénárd Sándor, Pálvölgyi Lajos és Szivák Judit által írt tanulmány, az *Arctalanság a távolléti felsőoktatásban – Oktatók és hallgatók dilemmái és kritikus eseményei a távolléti oktatás első időszakában*, az ELTE oktatói és hallgatói által észlelt dilemmákat és kritikus eseményeket gyűjtötte össze és elemezte. A tematikus tartalomelemzés számos közös problémára mutatott rá, például a túlterheltség, digitális kompetenciák kérdését; de a hallgatók és az oktatók eltérő dilemmafókuszait is sikerült azonosítani (például az oktatói szerepek, szerepkonfliktusok fontossága, a hallgatói élethelyzetek). A kutatás végül öt meghatározó – a tematikus területeken átívelő, oktatók és hallgatók számára közös – dilemmát is azonosított, melyek közül az arctalanság a távolléti oktatás metaforikus dilemmájává vált sokféle és számos diplomatikus értelmezésével. Összességében a tanulóközpontú megközelítés egyes területei megerősödtek (például a minden tanulóra való figyelés), más területei (például a tanulási eredmények alapú tanítás) háttérbe húzódtak az adott kutatás eredményei alapján.

Ugyanez a szerzői csoport a longitudinális kvalitatív kutatás következő eredményeit *A partnerség lehetőségei – Oktatók és hallgatók dilemmái a távolléti felsőoktatás második időszakában* című tanulmányában publikálta. E tanulmány középpontjában a hallgatói bevonódás és partnerség lehetőségei állnak; az oktatói és hallgatói reflexiók elemzéséhez pedig a hazai kontextusban kevésbé ismert dilemmatikus tér koncepciója kerül bevezetésre. Az eredmények alapján a hallgatói partnerség a dilemmák értelmezésében kevésbé átgondolt, inkább a kölcsönös együttérzés kerül előtérbe, felerősödik az oktatói és hallgatói szerep közti távolság, az oktatói kontroll szerepe; ugyanakkor a hallgatókkal való partneri viszony kialakítására számos elem jelent meg a cselekvési lehetőségek között. Összességében a pozitív jelek mellett az értelmezések átgondolatlanságai, hiányosságai korlátozhatják a hallgatói és oktatói partnerségre épülő oktatás megerősödését.